

BUTLLETÍ

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLUB ALPÍ CATALÀ
CLUB D'ESQUÍ DE CATALUNYA

SUMARI: *Cantó de Sant Gall*, per RAMON PUJOL i ALSINA. — *L'Epigrafia domèstica i rural*, pel DR. JOAQUIM DANÉS

I TORRAS. — *Notes per a l'arqueologia del Maresme*, per J. M. PONS GURI. — *Bibliografia*.

CANTÓ DE SANT GALL

HEUS aquí un dels cantons de la incomparable Suïssa, força negligit pels turistes, i que enclou dins dels seus límits tota una sèrie de belleses.

La seva ciutat-cap, St. Gall, d'uns seixanta mil habitants, està enclavada en una vall no molt profunda, amb orientació de llevant a ponent, i per tant la població afecta una forma totalment llargaruda. Dista uns vuitanta quilòmetres de Zuric, i és un portell de pas cap als veïns Estats d'Austria i Alemanya. És eminentment industrial. Les seves indústries més remarcables, són els brodats mecànics i gèneres de punt. Com totes les ciutats i viles suïsses, ofereix un aspecte de netedat i confort totals. Una de les sensacions d'aquests interiors confortables, us la dona la prodigalitat que tenen els suïssos amb les cortinetes. No hi ha finestra ni finestreta, per insignificant o amagada que sigui, que no les llueixi col·locades amb tota la gràcia. Fins a les masies més apartades de la ciutat aquest detall no és pas oblidat.

La vall on St. Gall s'estotja és uniformement verda. Prats en declivi a banda i banda, coronats per uns frondosos boscos d'avets. Tal vegada, per trencar aquesta monotonia del verd unit, tenen una gran preferència per les teulades vermelles, i hi són en gran minoria les de la grisa llicorella. Per cercar també una mica de color, és que veieu treient el cap per totes les cases uns geranis vermells o roses.

A la part nova de la ciutat hi ha tota una colla de bells edificis, als quals mai no manca el seu jardinet. A la banda vella, també amb carrers nets i polits, hi ha cases decorades amb esgrafiats i pintures murals força bones, i amb balconades de fusta, tallada amb una traça i dignitat artística del tot remarcables. Tenen també un especial gust en les fonts públiques, a les quals procuren donar un caire de petit monument, d'una justesa i bellesa artística molt apreciades. Especialment, a la banda vella de la ciutat, hi ha recons on la font constitueix l'element decoratiu principal.

Una de les coses, però, que us frapa més fortament, són els edificis destinats a escoles, els quals són els més espaiosos, els més bells i el més ben enclavats de la ciutat.

Hi ha una seu catòlica de començaments del divuitè, de grans proporcions i magnificència. Es d'estil rococo, i els treballs i motllures en fusta que ornamenten l'interior, són una veritable filigrana. Els seients del cor, són ja el preciosisme dins la fusta tallada.

Hi ha també una seu protestant, de factura relativament moderna, però feta amb bastant gràcia seguint l'estil gòtic. Hi ha altres esglésies catòliques i protestants de menys importància, com també una sinagoga per als jueus.

Com a tot arreu del món, ací els catalans també tenim una colònia, encara que molt modesta. La podeu trobar totes les tardes al cafè *Stadt Barcelona*, on entre glopet i glopet de malvasia o de vi ranci el petit grupet fa passar-se les enyorances de la nostra Catalunya.

St. Gall, a l'hivern, per les seves pistes d'esquí força properes (hi neva molt sovint) i a l'estiu pels seus boscos i prats i pels seus petits llacs mig perduts entremig de la boscúria de la Freudenberg (una mena de petit Tibidabo, que vigila la ciutat), us pot fornir una estada força agradable i variada. La Freudenberg s'escau a la banda de migdia, i a tramuntana hi ha una altra petita serra que finalitza al parc de *Peter und Paul*, on podeu admirar en règim de semi-llibertat els més magnífics exemplars de la fauna alpina. Des d'ací, i tot passejant-vos per entremig d'una atapeïda avetosa, podeu contemplar als vostres peus, la taca blava del grandióss llac de Constança. Distingiu perfectament a la seva vorera alemanya el niu dels zeppelins de Friedrichshafen. A l'extrem sud del llac, els Alps del Tirol us hi treuen el cap. Encarant-vos amb la Freudenberg és la serralada del Säntis qui us saluda, camp d'acció dels muntanyencs santgalencs. La Secció del Clup Alpí Suís a St. Gall, és molt nodrida i forneix molt bons grimpaire i esquiadors.

La serralada del Säntis, amb els seus dos culminants Säntis (2.504 metres) i Altmann (2.438 m.), encara que és la màxima atracció de St. Gall, està enclavada dins el petit i típic cantó d'Appenzell, que es troba com en una mena de bany-maria dins del mateix cantó de St. Gall.

Encara recordo les indumentàries típiques de la gent del país, sobretot les petites arrecades en les orelles dels homes, i la serietat amb la qual aquells rudes camperols llueixen els diumenges per a anar a missa un "magnífic" frac i un copalta. Que em permetin i ensems que em perdonin la comparança, però em féu l'efecte d'una desfilada dels nostres enterramorts! Era quelcom grotesc.

La serralada del Säntis, i les valls que se'n deriven, se us fa simpatíca per la gran semblança que té amb l'estructura del nostre Pallars. Tot és amable i les proporcions són justes. Potser un dels llocs més bonics com a punt de sortida per anar al Säntis és Wasserauen, vall deliciosa, on pot anar-se amb ferrocarril des d'Appenzell. Des de St. Gall pot fer-se d'una manera rapidíssima anant amb tren cap a

Herisau, d'ací a Urnäsch, i d'ací amb autocar a Schwägalp, d'on surt el telefèric, que ens pocs minuts us puja al cim, tot remuntant la seva paret nord. Schwägalp és un lloc magnífic per a esquiar; hi ha instal·lada una renomnada escola d'esquí, i un bon hotel. El paisatge és d'una gran bellesa, i el terreny bo i per a tots els gustos.

La vista des del cim del Sântis és meravellosa del tot. Us podeu donar la mà amb el seu germà, l'Altmann, força impressionant. Domineu també l'accidentada cresta del Lysengratt, molt atractiva. El Sântis és una miranda incomparable per a contemplar a pleret el massís dels Alps del Bernina i els del Berner Oberland, i d'allí es veu destacar perfectament la majestàtica tripleta de l'Eiger, Mönch i Jungfrau. També veieu part de la vall alta del Rhin. Als vostres peus, i en direcció a migjorn, teniu la serralada de la Churfissten, molt semblant per l'estructura amb la nostra serra del Cadí, tal vegada, però, amb uns queixals més acusats que els de la nostra serralada de Cerdanya.

La Churfirten és un veritable paradís per a l'esquiador, car també ofereix terrenys per a tota mena de temperaments i facultats. És el punt de reunió dels esquiadors de Zuric i St. Gall, i fa bonic un dia de festa trobar-se al poblet d'Unterwasser i veure la multitud abigarrada d'esquiadors i esquiadores adreçar-se a les pistes d'Iltios. Hi ha també un telefèric per a pujar-hi, però també veieu els "fanàtics" cent per cent com en prescindeixen, i els uns pel camí del bosc i els altres per les baixes pistes, emprenen la pujada.

Iltios, no és res més que l'estació superior del telefèric i el lloc d'emplaçament d'un restaurant molt confortable i de preus força enraonats. M'hi esqueia per Pasqua Florida, i l'afluència hi era enorme. Tal vegada més de dos mil esquiadors, i tots ho feien bé! Com a casa nostra, hi ha els "pistards" empedernits i els muntanyencs. Aquests darrers deixen tot seguit les pistes per enfilarse per un magnífic camí de bosc i poc després, per una dreta pala, cap al xalet-refugi de Steffeli i d'ací cap al cim més oriental de la Churfirten, una mena de Puig d'Alp nostre. No cal dir que jo, esquiador de molt segon ordre, feia un trist paper al costat dels meus companys d'aquell dia, i que a la davallada els meus "culimarks" foren ben nombrosos.

Retornant a la nostra narració del Sântis, cal que remarqui que dins del seu massís es troba l'agrupament rocós de la Kreuzberg, de gran anomenada entre els grimpaïres de St. Gall i Zuric, i que té ja dissortadament una bona llista de víctimes. Formen el grup vuit agulles diferents, que oscil·len dels 1.800 als 2.000 metres d'alçària; totes són entretingudes i no gens fàcils.

Els massís del Sântis estotja també dos petits llacs, particularment bells: el Seealpsee, camí de Wasserauen, i el Fählensee, camí de Bollnwies.

Considerant tot el massís en conjunt, el trobem apropiadíssim com a terreny preparatori per a muntanyencs no gaire bregats, que dins

de Suïssa vulguin fer coses de més envergadura, dins ja de les clàssiques curses alpines.

Establint sempre un paral·lel amb les coses de casa, i salvant naturalment les proporcions, podem dir que el Sàntis és com el nostre Montseny el lloc per on tots els muntanyencs del cantó han donat els seus primers passos.

Per acabar, i per fer un elogi rodó del cantó de St. Gall, he de dir-vos que si la naturalesa se us hi mostra pròdiga en bel·leses i acollidora i agradable, els seus habitants en fan altre tant, i en les vostres excursions gaudiu tot seguit d'aquesta camaraderia tan estimada, que només entre muntanyencs sabem trobar.

RAMON PUJOL I ALSINA

L'EPIGRAFIA DOMÈSTICA I RURAL

Es molt possible que resultés un llibre instructiu i ben útil aquell que es bastís per obra i gràcia de la col·laboració, reunint l'inventari, catalogació i classificació de les inscripcions de tota llei, que es troben principalment en les il·lindes de molts portals i finestres de les masies casolanes: ara, amb la simple data de l'any de construcció, amb diversos formats de les xifres, o amb dibuixos i vinyetes i monogrames apellatius de les invocacions patronímiques; adés, amb inscripcions dels noms i cognoms dels propietaris; encara, amb llegendes breus, consells per als vianants i veïns, sentències adients i àdhuc memorials de càrregues i paràgrafs que no desdirien d'un imaginari protocol mural, esquemàtic, d'escriptures breus, alliberades dels formularismes de la diplomàtica consuetudinal i dictades amb tota la ingenuïtat pueril d'uns notaris apòcrifs, en sense gafes, ni tinta de botxes de fusta, ni plomes d'oca.

Aquell que cerqués la gràcia d'aprofitar-ne bé tota la substància d'aquesta epigrafia, podria trobar-hi encara, així mateix, una font inestroncable de psicologia retrospectiva, rural, inèdita, dels vilatans i de la pagesia històrica: ara, escrivint en llatí, al dictat de l'erudició del seminarista de la casa; ara, en català del que rajava, fins i tot amb un carregament d'incorreccions i abreviatures; tot sovint, el neguit d'un moment psicològic episòdic, paradoxalment interpretat per transcendental, endevinable al través de la senilitat dels materials de la incusió gràfica.

Tant se val que caldria desglossar totes aquelles altres inscripcions i llegendes la monumentalitat expressa de les quals, com els llocs on s'estilen, ja han pervingut en fer-ne les primordials i freqüentment

SANT GALL: LA SEU CATOLICA

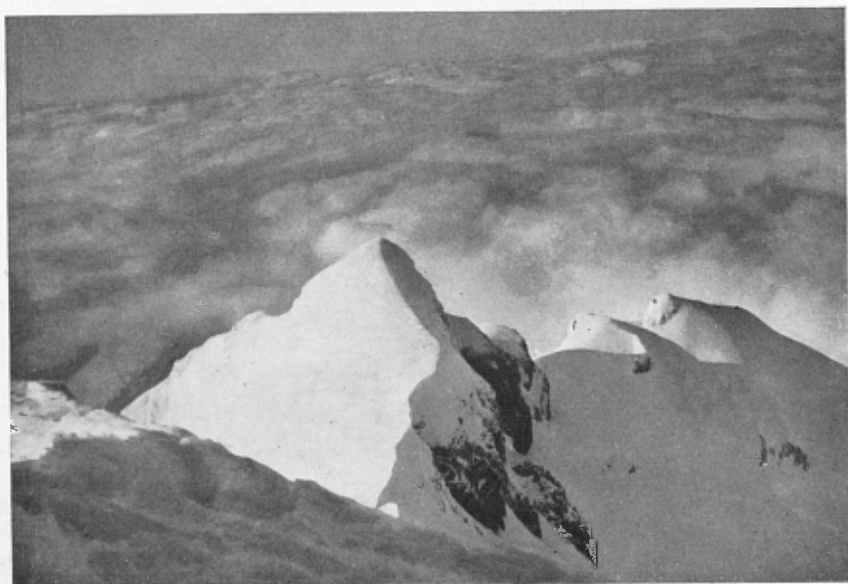

Cls. Pujol i Aisina

SCHWÄGÄLP

SÄNTIS: VISTA VERS L'ALTMANN.
AL FONS ELS ALPS DEL BERNINA

Cls. Pujol i Alsina

SÄNTIS: VISTA VERS EL PETIT SÄNTIS

privatives fonts de la història casolana. Les esglésies i les institucions de caràcter públic; les llaudes obituals; les commemoracions estudia-des, tot el que ja ha tingut a bastament el seu repertori de devots, i no tindria ací el seu lloc adequat, i que fàcilment faria vorejar el greu perill de perdre el saborós atractiu d'una altra enquesta folklòrica inèdita, sobre el *domus* casolà, registrant la patriarcalitat i la ingenuïtat, en un contrast insospitable i pintoresc de cosa ben íntima i ben nostra.

No tenim pas l'agosarada pretensió d'emprendre el tema; allò que voldria unes mans hàbils i un home destre, i tot un seguit de col·laboracions, no serà mai empresa ardidada d'unes facultats estimades en menys d'una simple mitjanja.

Un tast...; un tast, sí que caldrà donar-lo: per a emulació dels estudiosos; per tal que el lector pugui saborejar ben objectivament els perfums que destilla aquesta mena d'epigrafia; i perquè ens sembla ben adient amb tantes d'altres dades i primícies expansions de la potencialitat acumulada en voltant del venerable mecenatge de l'excursionisme.

No cal retrospectivar-se excessivament, copsant en els dibuixos murals de l'habitació prehistòrica tota la iniciació del bell costum. Hom podria discutir i compulsar si aquelles escenes de cacera són un llen-guatge escrit, amb grafies jeroglífiques, invocant divinitats, o commemorant les gestes i els herois. Ens allunyàriem massa del sol tast que prometíem.

Ni cal repetir que no podem ni volem ésser imprudentment agosarats, i que, per tant, de primer ja tenim el propòsit de situar-nos en plena feina objectiva, entre els segles XVI i XVIII, dels quals són la immensa majoria de masies i cases vilatanes que portin cabells blancs i s'hagin mantingut fermes i dretes, a través dels sotracos del temps i de la fúria dels homes.

Hom troba les inscripcions, generalment a les llandes de les portes foranes; algunes vegades en els finestrals. Quan són a les llandes de portes interiors, procedeixen, gairebé sempre, d'inclusions produïdes en successives construccions ampliàtories, marcant un moment de prosperitat i puixança, en el qual el mas antic quedà enclòs en la reconstrucció i en l'eixampla, per tal d'aconseguir un altre mas, de més cabuda. En citarem una, en una teula grossa, catalana, de terra cuita, la qual és o bé un monument o bé una rara excentricitat, d'aquesta psicologia escripturària.

Passem per alt la multitud enorme de llegendes amb la simple data, gairebé sempre de l'any de construcció de l'edifici, per bé que algunes vegades rememoren les reconstruccions, plantejant freqüentment un dilema de solució tècnica perillosa. En mil sis-cents i en mil set-cents les cases benestants, amb brancals i llandes de pedra picada, en la majoria de punts, no oblidaven el detall de consignar amb xi-

fres incuses aquesta data, algunes vegades ben sola i d'altres, però, amb gràfics estilitzats, dels noms de Jesús i la Mare de Déu, partint la data en dues meitats, una a cada costat del monograma.

Deixem a part, igualment, la munió immensa de les que només recorden els noms i cognoms dels propietaris i constructors: les grans masies catalanes, aquelles que foren per temps la residència habitual de famílies de tradició i d'història, aquelles que foren com un centre de radiació d'un conjunt patrimonial en creixença contínua, és molt rar que en les llargues enfilades d'hereus no trobessin mai aquell que, construint o reconstruint, sentia la natural pruija de consignar i transmetre gràficament a la posteritat aquell cognom que, com un símbol i una executòria, faria de modest monument pel record dels vells, i de lliçó i d'ensenyament per totes les generacions futures, pròpies i alienes.

Citem ací, excepcionalment i com a exemple, la llinda de la casa núm. 47, del carrer de Sant Miquel, a la nostra ciutat d'Olot, en la qual trobem acoblats tots aquests elements: monograma, nom del propietari, ofici d'aquest i data de la construcció:

Citem, encara, la llarga inscripció llatina de la llinda d'una finestra del segon pis de la torre del mas La Planella, a l'indret de la Trinitat, de Batet, on hi ha una inscripció quilomètrica en recordança dels auxilis d'un parent clergue, en el cost i l'obra

de la masia, inscripció en la qual es transcriuen totes les dades que els erudits tenien per essencials en les biografies de l'època.

Per cert que cal notar així mateix que, en aquest indret, la troballa inesperada de la torre —i més la de la inscripció— us impressiona agradabilíssimament; necessàriament, i ja d'un bon tros lluny, hi meneu els passos de devot excursionista.

Heus ací la inscripció:

Encara l'heràldica casolana, també l'haurem de deixar de banda. Autèntica o apòcrifa, fonamentada en simples coincidències dels cognoms amb substantius dels quals es feia un emblema propi, o filiada en executòries de veritat, d'uns temps llunyans, en què les jerarquies no podien pas sentir l'alè dels moderns corrents de democràcia, prò-

digament s'esculturaven, damunt d'un portal principal de façana, com un guardià permanent, que assenyalés el trànzit precis dels llocs comuns

fins als recintes pairals d'aquells *ciutadans honrats*, que tot i essent ciutadans vivien enmig de la pròpia gleba.

Guardem-nos únicament pel més pintoresc i reeixidor de la collita: allò que crida més l'atenció del simple vianant, pel conjunt harmònic que posa en evidència; per les revelacions que tramet, dels temps i les generacions preterites; per ésser el més folklòric, i el més monumental, d'aquesta epigrafia rústica i de poble.

Tenim inscripcions en llatí i en català.

A La Bisbal n'hi ha una, en un portal de casa, del 1663, amb la so-cràtica sentència

N O S C E T E I P S U M

grafiada amb tipus grecs. Es un refinament d'erudició, una mica excepcional en aquesta mena de llegendes; els caràcters romans i les inscripcions llatines són la regla, sempre que la saviesa d'un ascendent pairal ha posat mans a l'obra.

La majoria de vegades són sentències llatines d'un profund sentit moral.

Freqüentment estan directament relacionades amb la casa i la seva possessió. Vegeu sinó l'adient inscripció d'una portalada domèstica de Santa Pau, en una casa anomenada actualment *can Piu*, dintre els pòrtics medievals d'enfront del castell:

NON HABEMVS HIC DOMVM PERMA-
NENTEM SED FVTVRAM INQVIRIM-
VS ✠ S. P. 1308 C ✠

Així és tal com la cita En Monsalvatge; però ens permetem de dubtar de la data, la qual és més probable d'haver estat confosa amb un 1508, o un 1608.

D'altres vegades les sentències no tenen cap relació directa amb el lloc on són posades. La seva universalitat revela més aviat un sentit de moral comú; la religiositat dels habitants; la necessitat imperiosa d'exterioritzar amb aquesta avinentesa de permanència un lema, que sigui el guiatge dintre els ordinaris esculls de la vida.

Vegeu-ne les tres següents: de la Tallada, de Parlabà i de Cantonigròs respectivament:

SPES MEA IN DEO EST 1591

A LABIIS INIQVIIS ET A LINGVA DOLOSA EREN ME
DOMINE 1627

FAC QVOD VELLIS FECISSE
CVM DEJVNCTVS ERIS VITA.

Dues més, també de Parlabà:

QUID QUID AGES PRUDENTER AGAS, RESPICE
FVIEM 1628

CARISSIME TIME DEVM ET FUGE A NON TIMENTIBVS
EVM

Ara, heus ací com freqüentment algunes llegendes han donat lloc a polèmiques lingüístiques i d'història:

A Olot, es tenia coneixement d'una inscripció, en una llinda de la casa Germà, el record de la qual ens havia pervingut per boca de la generació passada: "*mansi remansi super villam veteram*", això és: "*mas, que va romandre, de la vila vella*". Aquestes eren les dades transferides; i —donant-les per bones— publicades i tot, en lletres de motlle, per nosaltres mateixos.

Ara bé, damunt d'aquesta inscripció apòcrifa hom anava bastint una falla: era la perpetuació del record d'un cas extraordinari d'estabilitat, resistint els terratrèmols dels anys 1427 i 1428, en els quals s'enderrocà tota la vila d'Olot, exceptuada la casa Germà.

Ve, però, una restauració de la façana de la casa, el 1932, i sota la calç de la llinda hom descobreix la bella inscripció, la qual és pla diferent:

I heus ara com, resolta definitivament la qüestió històrica, s'entra en la polèmica lingüística.

El primer traductor no transcriu fidelment les abreviatures *MASI* i *MASO*, i li passa per alt la paraula intermèdia *DE*, i així llegeix: "*aquesta és la casa del mas Masó, sobre la vila vella*". Un altre, més agosarat encara, veu en l'abreviatura del *DOM* la xifra novena, que pensa que devia voler dir que la casa era nova: "*aquesta és la casa nova del mas Masó, sobre la vila vella*". I no tenim més remei, davant del remordiment de consentir que continuïn tanmateix novament errades la transcripció i la traducció de la inscripció de la llinda, que entrar en tercera —ara que ja tots els metges hem oblidat en absolut el poc llatí de les receptes—, donant una altra traducció que tenim per més ajustada i bona: "*aquesta és la casa per al Mas, propietat del senyor Mas, sobre la vila vella*", "*haec est domus Mansi domine Manso sup villa vetere*".

Freqüentment, hom es troba davant de problemes de paleografia, de solució difícil. La multitud d'abreviatures, i les incorreccions i llibertats que s'emprenen els gravadors, algunes vegades representen complicacions gràfiques tan indesxifrables, que ningú no és capaç de trobar manera de resoldre-les i arribar a una interpretació fefaent.

Al carrer de l'Àngel Custodi, a Sant Esteve d'En Bas, damunt d'una porta actualment tapiada i al costat mateix d'una altra llinda de

porta útil, la qual haurem de citar més endavant, hem trobat aquesta, la traducció de la qual no ens ha estat possible d'aconseguir de cap de les maneres:

AR. RR. D9: 1674.
DCT. AP C R C O S T
N

Es un veritable problema, la solució del qual ens sembla força impossible, tant per l'abundància d'abreviatures, com per la de lletres invertides. Ens semblaria que comença amb un *Michaelus Terror*; la quarta paraula, deixant la data, sembla que digui *delectus*; la sisena i següents, sembla que

corresponen a un cognom, *Curcós*, i a les paraules *fecit* i *annum*; la data, però, resultaria molt transposada de lloc, cosa la qual tampoc no sabríem explicar de cap més manera que invocant el màxim de llibertats que en configuracions i abreviatures va prendre's el gravador.

Aquest problema d'interpretació ajustada, es repeteix molt sovint, amb una freqüència insospitable.

Naturalment que les inscripcions més notables, però, serien les que estan escrites en llengua catalana, no precisament només per l'aspecte gramatical tradicional, que també fóra interessant, sinó pel sabor popular, per l'aire de bonhomia que solen traspuar moltes vegades.

Vegeu-ne ací una primera mostra, ben particular, del Molí de la Calveria, a Sant Martí de Riudeperes, parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, en una portalada antiga, ara en desús, a la part de llevant. Representació gràfica del Calvari; al mig, la data; i a cada costat, els dos fragments de la invocació (fot. a, lám. 3).

"Jesús en Monti Calvari mort dels de asi te recort."

I anem a les que porten, en esperit, la més forta dosi psicològicò-ètnica:

Vegeu, no precisament l'egoisme indígena, tan injustament retret moltes vegades pels apologetes de sequer, sinó la prudent i natural i lògica estimació a allò que ha costat moltes suors i moltes privacions, i estalvis i sacrificis propis de tota mena:

GUARDARTE	✕	VOLDRIA
PERQVE		AB TREBALL
TE HE		FETA
I 7		6 I

Es de la llinda de la porta d'una altra casa de Santa Pau. ¿No sembla, talment, per la sinceritat i la ingenuïtat, tot un volum de filosofia domèstica i economia-política rural?

La casa fou feta amb gran treball, pel qual motiu el propietari voldria guardar-la de tots els perills, que són des d'aquest punt la seva principal temença: els censals, els deutes, el fisc, el foc, el llamp, el mal

temps; potser la manca de miraments dels seus hereus. Així és com ha pervingut a perpetuar la memòria de les seves angúnies i penes, perquè tothom, propis i estranys, senti remoure aquells sentiments naturals que puguin tenir la virtualitat de salvar els perills que corri la casa.

Potser alguna fermança?

La fermança és l'enemic més greu dels propietaris de la masia catalana. Hom troba a tot arreu l'advertiment epigràfic, d'aquest perill odiós, que caldrà prevenir sempre.

No cal desplaçar-nos gaire de Santa Pau. Anem-nos-en, només, fins al veïnat de Santa Llúcia de Treinteres:

SI FERMANÇA FAS, TU PAGARAS

O bé, si no us desplaui la distància, arribem-nos a Camós, on la casa Llapart ens advertirà igualment, d'una manera amical i pintoresca, aclairada ací amb un parèntesi, que no és de la inscripció, sinó nostre:

SI EN TA CASA TENS BONANSA NO (hi) SERA SI FAS
FERMANSA A NINGU. MIRA LO QUE TENS I
PAGAU TU. LO DEUTA QUE ME A DAT MES MAL
DE CAP FOU UNA FERMANSA DELS PASATS.
FET PER SALVI LLAPART ALS 7 MAIG 1756.

Bé prou que hom troba sovint, en aquestes inscripcions domèstiques, la memòria d'una càrrega o una gabella, les quals, potser per donar-les-hi més caràcter de permanència i perpetuïtat, o per evitar possibles pèrdues de pergamins i documents, han estat recordades monumentalment en l'epigrafia de les llindes.

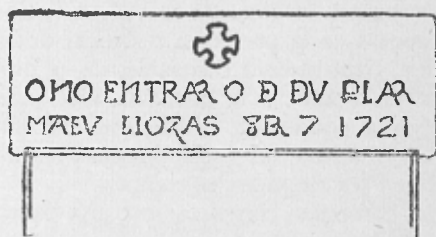
Ara que —fet particular— freqüentment, les inscripcions que recorren les càrregues, no són en llindes de portes principals, sinó que es troben sovint a les de finestres laterals, o a les portes secundàries. Com si fos una transigència condescendent entre una i altra part interessades, o una gesta de prou diplomàcia, per lligar els caps contraposats, de l'orgull i el natural rubor de l'exhibició monumental de la càrrega.

En un dels gravats (fot. b, làm. 3) donem la inscripció d'una llinda de finestra del mas Gravat, de Tona, el nom o *motiu* popular del qual també sembla que deu alludir a la càrrega que tenia la casa:

FA - Y - PRESTA - TOTS - ANIS - A LA UNIVER
SITAT DEL TERMA DE THONA - LO DIT MAS
DE PADVA 6 - DINES DE CENSUS - PAGADOS LO
DIA DE Na. Sra. DE AGOST - COM CONSTA
AB ACTE REBUT EN PODER DEL Rnt.
IOSEPH BLANCH RECTOR DE LA PNT.
PARROCHIA - DE THONA ALS 10 DE 7ra ANY
DE LA NATIVITAT DEL Sr DE - 1673.

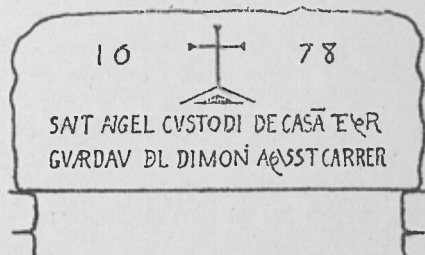
Es possible que la inscripció fos acordada i grafiada el 1677, en la qual ocasió havia emprès Joan Prat l'obra de reconstrucció total de la casa.

La religiositat de la nostra pagesia i dels nostres avantpassats, en tots els seus diversos aspectes, tenia també un lloc molt adequat en l'epigrafia casolana; ara és una simple invocació, que us condiona l'entrada al *domus*, com a la llinda de Les Mates, del terme d'Hostalets d'En Bas; adés la mateixa invocació, però transcendint a tot el veïnat, o simplement al carrer, com a la llinda de Sant Esteve d'En Bas, adjunta.

*"O no entrar, o de Déu parlar
Mateu Llozas
Octubre, 7, 1721."*

1 6 † 7 8
*"Sant Angel Custodi de casa
En Texer, guarden del dimoni
aquest carrer."*

Deixant, encara, tota la interminable relació d'inscripcions esculturades que recordin simples drets i franquícies o privacions, com són les que hom troba sovint, a tot arreu, en d'altres elements que no siguin les llindes de finestres i portalades —"paret mitgera", "el veí té dret al sol, però no a la paret", etc.— d'una objectivitat poc adient amb les del tast que teníem projectat d'aportar, hem d'insistir en el caràcter d'excepcionalitat que atorgaríem a la inscripció d'un element constructiu solt, que posseïm i exhibim al Museu Municipal de la nostra ciutat d'Olot, i que és un cas veritablement extraordinari i probablement únic.

Es tracta d'una escriptura ingènua, gravada damunt d'una teula. Una teula grossa, de la mida de les catalanes antigues, de terra cuita, vermella, de la forma tradicional de mitja canya, amb cap i ample, damunt de la qual es féu la inscripció escripturària, potser parodial, potser de bona fe, per bé que nosaltres no posaríem cap dubte en la sinceritat i valor documental autèntic de què fos revestida aquesta solemnia i rara gesta de la diplomàtica casolana.

Es clar que és estranyíssim que un contracte així es lliurés precisament damunt d'un material tan fràgil, si hom pensava tenir-lo a mà sempre, o tan poc vist, si hom pensava guardar-lo simplement en lloc propi i adequat, com és el teulat d'una casa.

Però, en canvi, hi ha moltes raons que permeten de pensar en l'autenticitat i serietat escripturàries: la primera de totes, que els teulers i rajolers ja són molt donats, de natural, per exemple, a fer xifres i addicions i marques, damunt de l'obra tendra; i que entre gent rústega i de molta simplicitat de costums, no fóra res d'impossible el fet de prescindir de la mà de notari, tenint-se per a bastament garantida amb l'autògraf, dictat i escrit damunt de la pròpia matèria de treball, a continuació d'una parlada, i disposant encara de la presència testifical de la resta dels operaris i el gran fixador, relativament cotitzable, de la immediata cuïta. La manca accidental de notari, o la distància a la qual hom devia cercar-lo i trobar-lo, com la possibilitat d'inscriure damunt de la teula únicament com a provisió interina, tot foren igualment consideracions, per cert, ben respectables i per tingudes en compte.

El caràcter de lletra manuscrita correspon completament a la data; qualsevol imitació posterior no hauria pas sortit, sota aquest punt de vista, tan perfecta. I el fet d'assenyalar les afrontacions, no fóra més que un cas particular de coneixements superficials de les fórmules protocolàries, i l'espontània i sentida necessitat de localitzar seguidament la peça de terra, a la qual l'escriptura alludia. La sintaxi i les abreviatures i l'estil rural, tot ho trobem cosa ben pròpia i adient d'uns rajolers, o millor d'uns teulers, de cultura migrada i de fallibles mitjans d'imitació mal feta d'aquelles interminables sèries de repeticions protocolàries dels pergamins en llatí dels notaris autèntics.

Es ben lamentable que no haguem pogut trobar mai cap indici ni camí per a orientar en poc o en molt la filiació i procedència de l'exemplar. Al Museu d'Olot, ningú no sap ni recorda d'on va venir la teula, ni qui va donar-la, vint-i-cinc o vint-i-vuit anys enrera. D'altra forma, algunes investigacions complementàries haurien prestat un gran servei, en el sentit almenys de comprovar possiblement l'existència del lloc o dels llocs que s'anomenen, derivant-se'n d'altres referències, les quals hom hauria pogut trobar en els manuals dels notaris anteriors i posteriors de l'època.

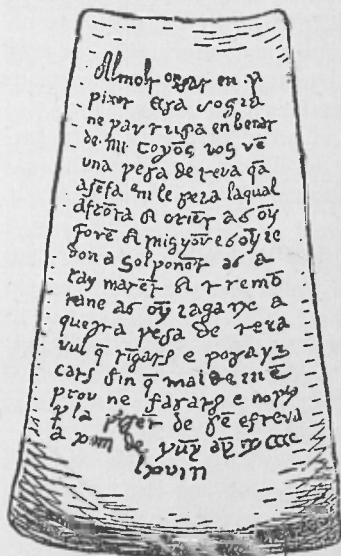
A més del gravat, caldrà transcriure'n tot el contingut de l'escriptura amb les esmenes i aclaracions nostres; així el lector podrà copsar més fàcilment tot el que de pintoresc i de notable seguidament s'aprecia en el rar i excepcional exemplar:

Al molt honrat en Pere
 Pixot ara sogre
 ne participa en Bernat
 de quatre saions vos ven
 una peça de terra que
 acensa em la peça la qual

afronta a orient amb honors de
 Torrent a migjorn amb honors de Re-
 don a sol ponent amb a-
 ray metent a tremon-
 tana amb honors de regar-se a-
 questa peça de terra
 vull que tingats i possai-
 cats fins que maldament
 prou ne serats i nosaltres
 per la present de Sant Esteve
 a XVIII de juny any MCCCC

LXVIII

Eludim totes les responsabilitats d'aquesta interpretació, que només tenim per aproximada.

No hi ha firmes: l'evident ingenuïtat permet de pensar que automàticament quedava més garantida l'autenticitat del diploma tegulari pel propi autògraf de l'escriptent, que no pas per qualsevol *sig-num* enrevesat i estilitzat, del qual la ignorància i la bona fe devia distraure'ls, quedant immaculat el lloc de les rúbriques.

Nosaltres hi veuríem una prèvia conversa entre gendre i sogre, en un descans del dur treball de la teuleria, i enmig dels altres oficials que impensadament actuarien de testimonis; un acord verbal, al qual fàcilment s'arribava; i així, una formalització escripturària original i immediata, inscrivint en la teula les dades fonamentals del conveni.

Per a ells no havia d'ésser ni tan sols una excentricitat epigràfica: si hom hi escriu les xifres dels recomptes d'exemplars lliurats en el treball, també hi pot posar una síntesi d'un contracte escripturari, portat o no, més tard, a la notaria; tant se val.

El miracle gros ha estat l'arribada de la teula fins als nostres dies; gairebé cinc segles! Es clar que les *tégules* encara són de més enllà; però, vegeu com n'hi ha ben poques de senceres, i com la immensa majoria de vegades ja no són més que escantells, sortits d'entre altres runes excavades, àdhuc quan es tracta de la teula plana i gruixuda.

Aquí tot és estrany i rar: la inscripció i fins la conservació de la teula, que, quan menys, sí que tard o d'hora anà a raure al format d'una teulada; afirmació ben deduïble de les restes dels materials, amb els

quals pel cap petit havia suportat el carregament d'una altra teula; i Déu sap si ací, en una històrica coberta casolana, fou on passà llargues anyades, només a l'empar del sol i les serenes, i l'aigua pluvial i les rosades, que li feren menys danys i en tingueren pla més bona cura, per la conservació del seu bon estat actual de fàcilment llegidora, que no n'hauria tingut segurament, de cap altra forma, la tradicional deixadesa humana.

Per acabar, caldrà notar com els nostres avis, encara que preferentment hagin utilitzat per a les seves inscripcions epigràfiques les llandes de pedra picada de les portes i finestres, també han posat mà als variats elements constructius per tal d'utilitzar-los a l'objecte de transmetre a les generacions futures llurs neguits i llurs preocupacions, llur moral i les sentències exemplars, els noms i cognoms i les dates, les càrregues i obligacions, i fins el nostre contracte escripturari.

I després d'aquest tast que n'havíem promès, no caldrà pas d'insistir en la conveniència de la conservació del record d'aquestes inscripcions, que la incúria humana permet d'anar destruint irreverentment, la gran majoria de vegades en les quals una construcció nova reemplaça de soca a arrel la pobra masia vella, destartada i en runes.

El gest de pietat, del qual és mancat el propietari amb tanta freqüència, el tindria abundantment cada full del llibre: que fóra així mateix un text, fins ara inèdit, tot ell absolutament amor i estimació a la pairalia i la ruralia catalana.

DR. JOAQUIM DANÉS I TORRAS

NOTES PER A L'ARQUEOLOGIA DEL MARESME

(TERMES D'ARENYS DE MAR I ARENYS DE MUNT)

PREHISTORIA

EPOQUES NEOLITICA I ENEOLITICA

EN els termes d'Arenys de Mar i Arenys de Munt, ni als seus entorns, fins ara, no ha aparegut cap resta que doni a conèixer la vida humana durant l'època paleolítica. Les restes més antigues cal fixar-les a les acaballes del període neolític, però sense que es pugui parlar d'estacions prehistòriques pròpiament dites, sinó tan sols de troballes soltes. En aquests períodes neolític i eneolític, la població indígena de l'anterior període paleolític baixà de les muntanyes al pla i transformà l'anterior vida nòmada en agrícola, amb culte als difunts i amb vida social.

La col·lecció del senyor Clariana de Mataró conté una destrala neolítica trobada a les immediacions del Turó de Mont-alt (terme d'Arenys

de Munt) i al Museu Municipal de l'esmentada ciutat hi figura un fragment de destral, també neolítica, trobada a prop de la Torre dels Encantats (terme d'Arenys de Mar).

Quelcom més nombroses són les troballes eneolítiques. Entre d'altres, coneixem una destraleta de fibrolita trobada al Torrentbò (terme d'Arenys de Munt), que pertany al senyor F. Ferrer; a la col·lecció Sala de Vic hi ha una destral trobada al terme d'Arenys de Munt, sense que consti amb precisió el lloc. Troballes de prop de la Torre dels Encantats, són: un ganivet de sílex, que forma part de la Col·lecció Sala de Vic; una destral de basalt, al Museu de Vic; un raspador, també de basalt, trobat en una sitja ibèrica, figura al mateix Museu; una altra destral eneolítica que es guarda a l'Escola Nacional de Caldes d'Estrac i un esboç de punta de sageta de la Col·lecció de Salvador Riera.

Segons estudis de H. Schmidt, el final d'aquest període eneolític pot datar-se de cap a l'any 2500 abans de Jesucrist.

L'existència de tan abundant quantitat de material eneolític, podria donar lloc a la suposició d'haver-hi una estació eneolítica prop la Torre dels Encantats; però no és així. Amb tota probabilitat els objectes de pedra neolítica i eneolítica foren recollits per curiositat, si no per superstició, o bé utilitzats en el ritual religiós durant el període en què els ibers ocuparen aquell lloc en un poblat, a igual manera que els romans, que les coneixien amb el nom de *ceramnia*, els donaven culte, creient-los tramesos per Júpiter i Saturn, i encara avui en dia la gent del camp poc il·lustrada els coneix amb el nom de "pedres de llamp" i els considera d'origen celest i els atribueix meravellosa eficàcia. Aquesta suposició la confirmen les troballes fetes a Puig Castellar, i si aquestes no ho fossin, també ens ho confirmaria el fet d'haver-se trobat una destral eneolítica dins d'una sitja ibèrica del poblat de la Torre dels Encantats.

Des del període eneolític no tenim esment d'altres troballes arqueològiques als esmentats termes, fins a la cultura ibèrica; per tant, res no podem dir del pas de les diverses invasions dels elements forans de la primera edat del ferro, per les esmentades poblacions del Maresme.

CULTURA IBERICA

El periple "Ora Marítima" d'Aviè, en esmentar els pobles ibèrics de Catalunya, designa els pobladors de la nostra comarca amb el nom de *laietans*. Plini, Mela i Ptolomeu, fixen com a poblacions de la comarca fins a Barcelona, *Blanda* (Blanes?), *Eluro*, *Iluro* o *Ailuron* —Mataró i els seus contorns—. *Baetulo* (Badalona) i *Barcilo* o *Barcino* (Barcelona). Naturalment que a la Laietània, a més dels nuclis de població esmentats, que serien els més importants, n'hi hauria d'altres, com ens ho demostren les restes arqueològiques dels poblats i estacions ibèrics de Puig Castellar, Castell Ruf, Céllecs, Alfàr, Argentona, Cabriels i Montcabrer, si és que les tres darreres estacions no formaven un tot

organitzat amb Burriac, constituint la ibèrica *Eldure* o *Iluro*; des d'*Iluro* a *Blanda*, a més d'insignificants estacions ibèriques a Llavanes, Arenys, Sant Pol, Calella i Pineda, hi ha les restes dels poblats de la Torre dels Encantats d'Arenys, Sant Cebrià i Sant Iscle de Vallalta i de Montpalau. No té res d'estrany el fet que als textos literaris d'Aviè, Plini, Mela, Ptolomeu, Hauteu, Herodot, Esquil, Efor, el pseude Scí-lax, Cratòstene, Polibi, Estrabó, Libi etc. no hi vinguin esmentats altres detalls puix que, a part de la poca importància dels poblaments, les fonts antigues descriuen molt superficialment la nostra terra i la majoria dels casos contenen les dades procedents de font indirecta.

La zona ocupada pels *laietans* no és ben determinada, puix que segons Bosch i Gimpera, arribava, de Barcelona inclòs, al riu Tordera, i, segons Castillo, el límit oriental de la Laietània seria el Montenegro, és a dir, que seria a Sant Pol o Arenys. Al nostre criteri, les tribus laietanes ocuparien tot el Vallès, el pla de Barcelona i el Maresme, Blanes inclòs, de manera que el riu Tordera no seria el límit, sinó el massís de la Costa Brava que comença després de Blanes. No seria per demés tenir en compte la divisió que fa Estrabó (Llib. III, cap. 4, núm. 8) entre *Laietans* i *Lartolaietas*; segons Müller (*Strabonis geographica*, tom. II, pàg. 839; París, 1858), els *Lartolaietas* d'Estrabó eren els de la regió marítima més propera al riu *Larnum* (Tordera). Fidel Fita (*Estudios Históricos*, pàg. 93. Extret del Butlletí de la "Academia de la Historia", Madrid, 1885) identifica els *lartolaietas* amb els de la regió laietana que va des de la riera de Caldes d'Estrac fins al riu Tordera.

Els ibers eren d'origen líbic i llurs mitjans de vida eren la caça, la ramaderia i una rudimentària agricultura. Una de les seves ocupacions predilectes era la guerra, però no guerra de conquesta, sinó de rapinya; les dones s'ocuparien en les tasques de la casa i en treballs manuals, com moldre, teixir i les tasques del camp. Els autors antics ens diuen que els ibers no eren pescadors ni mariners, però als poblats acostats a la mar de la nostra comarca, sembla que llurs habitants tindrien vida de la pesca, sense passar, però, a altres activitats marítimes. La religió dels ibers era naturalista, amb culte als difunts; malgrat llur endarreriment cultural, els ibers coneixien l'escriptura, posseint un alfabet especial.

L'entitat política dels ibers era el poblat, i si bé a voltes els poblats es confederaven a determinats efectes, llurs principals característiques eren la indisciplina i la independència, que foren causa que els romans poguessin reduir-los fàcilment.

En les estacions ibèriques d'època tardana —la majoria de les del Maresme— apareixen productes d'importació hellenística, que testimonien un comerç amb els grecs. Els ibers de la costa canviaven oli, vi i saladures de peix amb els productes industrials o diner dels grecs.

Al Maresme les restes ibèriques responen a finals del segle IV o principis del segle III (abans de Jesucrist) i perduren fins la plena romanització.

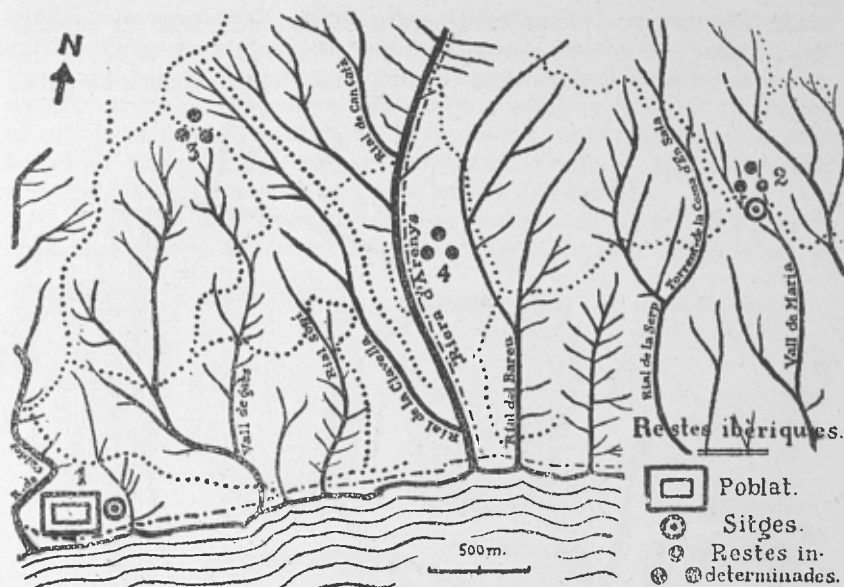

Fig. 1

Per facilitar la identificació de les distintes estacions ibèriques, en el gràfic indiquem per línia continuada els rials, rieres o torrents, per línies de punts els camins, i per punts i ratlles les carreteres. Les estacions van numerades, i el seu número coincideix amb el de la descripció de cada una d'elles que es fa en el text i que en ell va entre claudàtors [-].

Al terme d'Arenys, les restes ibèriques no hi són escasses; per a donar una visió de conjunt d'aquestes restes que fins avui es coneixen i assenyalen llur situació, donem el gràfic de la figura núm. I.

[I] POBLAT DE LA TORRE DELS ENCANTATS

Aquest poblat ibèric és emplaçat al turó que en temps medievals fou conegut amb el nom de "Puig de Castellar", dins del terme municipal d'Arenys de Mar, prop del límit occidental d'aquesta vila; a la part més alta del seu recinte s'aixeca la torre medieval amurallada, coneguda per Torre dels Encantats.

D'aquest poblat ibèric resten encara bona part de parets, si bé els nuclis on es conserva amb més intensitat són les bandes SO, SSE. i E., indrets més afavorits pel sol, dominant la mar i en millors condicions de defensa natural, especialment la banda S., completament escarpada, i a 70 metres d'alçària sobre el nivell de la mar, la qual s'estén als seus peus. La banda NO. és totalment destruïda, amb el terreny remogut, de manera que tan sols és visible part de l'encreuament de dues grans parets; l'indret N. i NE. del poblat, mancat d'elements naturals de defensa, seria closa per les parets de pedra de dimensions relativament grans, que —destruïdes i interrompudes per les ensul-

siades del terreny— actualment encara subsisteixen, fent les vegades de muralla; aquest mur s'estén seguint l'orientació de S. a N., en direcció al veí turó de Sant Pere-Avanto, fins a 114 metres de llargària,

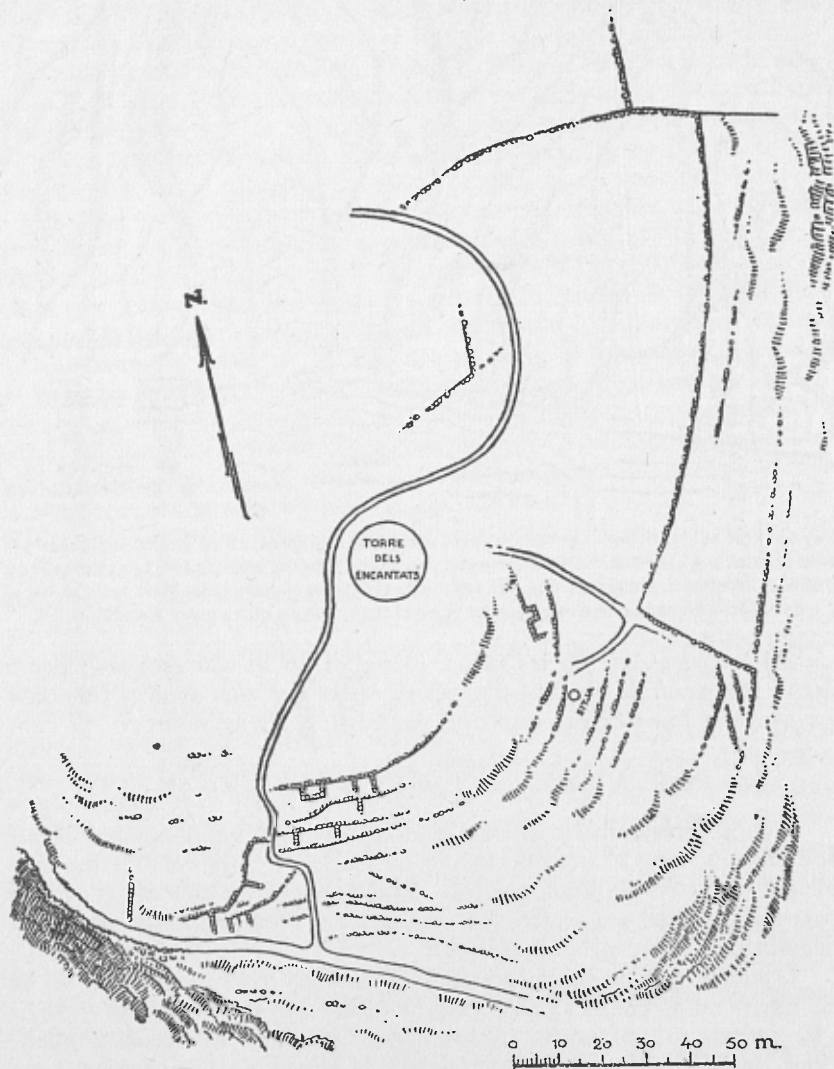

Fig. 2

conservant una alçària variable entre 1'50 m. i 2'50 m. Reproduïm ací el plànol que d'aquest poblat alçà Marià Ribas l'any 1931 (fig. 2).

Les parets són d'aparell rústec, de pedres unides generalment amb fang i sense cap perfecció; algunes, però, fetes amb millor disposició,

tenen les seves pedres col·locades de manera que les cares més planes o millor treballades siguin a la part visible del mur, unides així mateix amb fang i alguna vegada amb pedres més petites posades als junts d'entre les grans. En general, les parets acostumen a seguir les línies de nivell del terreny, part de les quals tindrien com a finalitat la contenció de terres. Cal remarcar que encara perduren algunes parets formant cambres rectangulars perfectament apreciables.

Les parets d'aquest poblat van destruint-se cada dia més per l'acció del temps, amb la utilització de les seves pedres com a elements per a

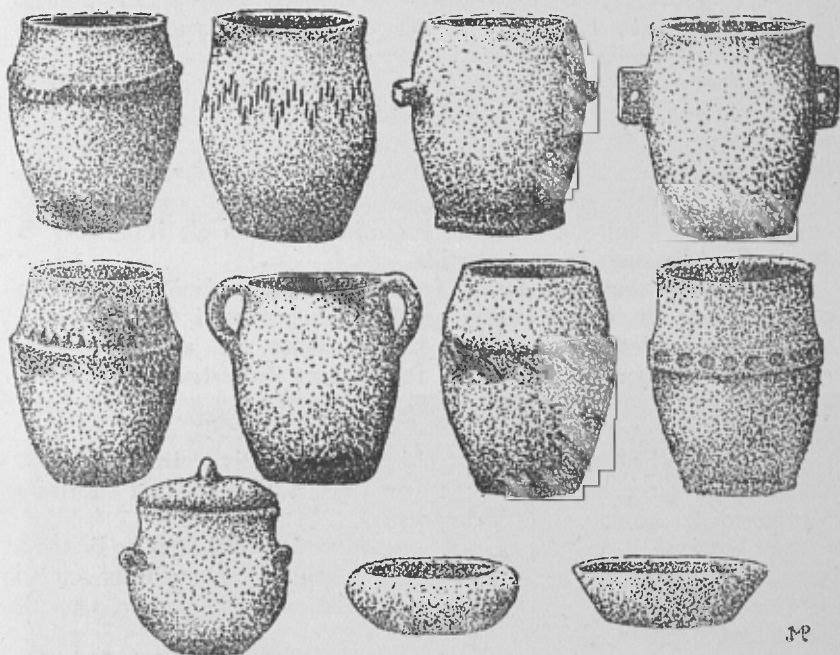

Fig. 3

altres construccions i, especialment, per les tasques de cultiu del terreny; aquestes darreres, d'un dia a l'altre, destrueixen el que s'havia conservat durant milers d'anys.

Algunes troballes recents, que s'han fet a la part superior del poblat, entre la Torre i la paret del costat E., fan preveure profitosos resultats a una excavació metòdica que es fes en aquell indret.

Notem l'existència d'una cova cavada a la roca, dins del recinte del poblat, la qual no ens atrevim a datar ni a suposar ibèrica per manca de característiques més sobresortints.

Ceràmica. — Al recinte d'aquest poblat abunden trossos de ceràmica grollera, feta a mà i gairebé sempre mal cuita, de tradició eneolí-

tica, unes vegades sense ornamentar i altres amb ornament a base de cordó, incisions, impressions digitals, etc., els quals presenten diverses formes (fig. 3) i tamany.

També apareixen bon nombre de fragments de les àmfores típicament ibèriques de terra ovoides, fetes al torn, amb la boca plana i la punta buida, en les quals es poden apreciar diferents tipus de boca. Fragments de vasos ibèrics, fets a torn i sense decoració amb les variades formes tradicionals, gerres, plats, tapadors, platets molt fins, etcètera; d'aquests fragments ceràmics se n'observen de terrissa de superfície rogenca, altres groguenca en la totalitat de la terrissa i altres que després de feta la peça i abans de la seva cocció han estat banyats o pintats amb argila groguenca.

Són més escasses les troballes de ceràmica ibèrica pintada; els pocs fragments que havem pogut veure-hi són amb pintura roja sobre pasta groguenca, i de decoració inspirada en motius vegetals i cercles concèntrics. Es troben diversos fragments de ceràmica ibèrica, grisa, feta a torn, molt fina i ben cuita, que sembla inspirada o imitació de l'hellenística; dins d'aquesta mena de ceràmica abunden els fragments de vasos cilíndrics amb la vora sortida.

Hi són ben abundants també fragments de la ceràmica hellenística o campaniana de vernís negre, en diverses formes i tipus, pàteres, vasos petits semiesfèrics, skyphoi, kilix, aribalos, etc., algun fragment relativament important permet de fer algunes reconstruccions bastant aproximades.

Objectes.—Entre els diversos objectes i utensilis trobats al recinte del poblat, figuren les destrals, ganivet i raspador neolítics i eneolítics que havem fet esment en el lloc oportú.

Cal observar la troballa de bona quantitat de pesos de teler de terra cuita, de diverses formes trapezoidals, rectangulars, quadrats, etc., i de diverses mides, dels quals es pot fer una curiosa tipologia, i un de pedra polimentada.

Fragments de molí de mà ibèric, fet de pedra granítica. Una fusaiola de terra cuita i una altra d'os; un interessant fragment de civella de cinturó de bronze, ornada amb motius de trenat al seu voltant (Collecció de Marià Ribas de Mataró); una peça de plom cilíndrica i foradada, que probablement formaria part d'un collarret; diverses petxines foradades, que haurien tingut igual utilitat; diversos trossos de ferro, que semblen haver estat treballats, però que per llur gran oxidació i insignificància no podem precisar a quin objecte o instrument poden correspondre; palets pintats amb ratlles rogenques, etc.

Al recinte d'aquest poblat, Salarich i Verdaguer trobà una dracma emporitana, la qual moneda en un costat tenia una cara i a l'altre el Pegasus; una altra moneda ibèrica d'Iluro, que figura a la Collecció Clariana de Mataró, en un costat de la qual figura una cara d'home amb el cabell cargolat, i a l'altre un guerrer a cavall i la inscripció del

Cl. Antoni Gallardo

(fot. a). - LLINDA D'UNA PORTA DEL MOLÍ DE LA CALVERIA, A SANT MARTÍ DE RIUDEPERES, PARROQUIA DE SANT JULIA DE VILATORTA

Cl. Josep Danés

(fot. b). - LLINDA D'UNA FINESTRA DEL MAS GRAVAT, DE TONA

MONUMENTS DE CATALUNYA

Cl. Ollé Pinell

PLAÇA I ESLÈSIA DE SANTA MARIA, DE MONTBLANC

lloc, també ha estat trobada en aquest poblat al fons d'un tros d'amforeta.

Sitges. — Dins del recinte d'aquest poblat foren trobades algunes sitges, el perfil de les quals dibuixà Pellicer (fig. 4); ni per les referències d'aquest, ni per les de Salarich —que en foren els descobridors— no es pot precisar la seva situació. Tan sols sabem l'emplaçament d'una d'elles, per indicació del senyor Joaquim Soler, de Caldes d'Estrac, que era present a les troballes de Salarich i de Pellicer.

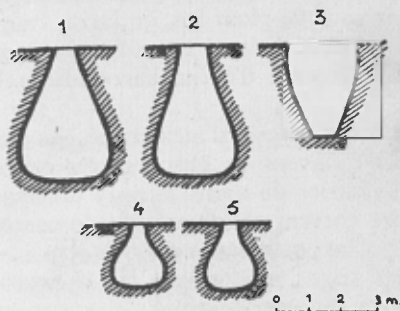

Fig. 4

Pellicer ens parla de la troballa de sis sitges i, tant ell com Salarich i Verdaguer, ens expliquen el material que en sortia, bona part del qual avui és al Museu de Vic. Segons els autors esmentats, s'hi trobaren pedres rodones i oblongues de calcària, ceràmica feta a mà, "una mena de cassola de pedra arenisca", que Pellicer suposa que era per a fondre metalls, però que en realitat no és cap altra cosa que un molí de mà;

una espàtula i una agulla d'os, fragments d'ossos tallats longitudinalment, tres molars units, palets pintats, petxines taladrades per a collaret, partícules de coure, carbó vegetal, cendres; *una masa fundida de aspecto de lava en forma de casquete esférico*, que no és altra cosa que una altra de les peces del molí de mà; una dracma emporitana, ceràmica hel·lenística i quaranta-dos pesos de teler.

L'any 1881, alguns socis excursionistes de *La Catalanista* feren unes excavacions al recinte del poblat i trobaren diversos fragments ceràmics que omplien "una fossa cavada en la roca, que es descobrí a uns dos pams de fondària, que feien suposar que eren de grans vasos que havien contingut restes de cendres de cadàvers. També es parlà als excursionistes d'haver-se trobat un "poch més avall en la pròpia vessant de la montanya una gran gerra alta com un home y dintre de la qual hi havia ampolletas y altre vaixilla petita".

Una de les urnes cineràries trobada a les esmentades sitges, es guarda al Museu de Vic.

Les excavacions de Salarich, de Pellicer i dels excursionistes, especialment les d'aquell primer, fetes sense mètode, desferen sense cap profit les sitges i destrogaren les urnes cineràries i l'altra ceràmica que contenien. Segons manifestacions del senyor Soler, el qual estava present a les excavacions, en treure's la ceràmica de les sitges, la seva humitat feia que es rompés fàcilment, pel qual motiu es deixaven escampats per la muntanya els diversos fragments.

Fins l'any 1931, sobre aquesta estació ibèrica no s'havia fet cap estudi que no es limités a repetir el que havien dit Salarich i Pellicer;

la primavera de l'any esmentat, l'autor d'aquestes ratlles, juntament amb Marià Ribes, Francesc Prat i Salvador Riera, descobrirem com a poblat ibèric el que fins aleshores era tingut tan sols com a necròpolis.

El mes d'abril del 1935, fou trobada una altra sitja a la banda E. del poblat, molt propera a la Torre, que fou destruïda pels conreus, sense permetre el seu metòdic estudi. D'aquesta nova sitja es recolliren fragments de ceràmica ibèrica feta a torn, de ceràmica feta a mà, de tradició eneolítica, de campaniana, trossets d'ibèrica pintada, quatre pesos de teler de terra cuita, trossos de plom fos, de ferro, fragments d'ossos d'animal, petxines foradades, d'altres sense foradar, palets pintats amb ratlles rogenques i terrossos d'arena barrejada amb carbó i cendra.

Aquestes troballes són pertanyents a sitges d'incineració, en les quals es dipositaven les cendres dels cadàvers en grans gerres col·locades al fons de les sitges, acompanyant-les de molts altres i diversos vasos i objectes d'ofrena. No és gaire corrent el cas present de necròpolis ibèrica situada a l'interior del poblat; semblantment que al poblat ibèric de Sant Miquel de Sorba, les sitges, millor que per a necròpolis, possiblement haurien servit per a dipòsits de grans.

Cronologia i característiques. — Aquest poblat ibèric té les mateixes característiques que els restants de la comarca; les seves restes i materials, permeten datar-lo de finals del segle IV i segle III abans de Jesucrist. La seva situació fa creure que seria un poblat que practicaria l'art de la pesca, ja que no mariner, si haguéssim de creure el que dels íbers contenen els autors clàssics.

BIBLIOGRAFIA. — S'ocupen de la necròpolis d'aquest poblat: *J. Salarich i Verdagner*, "Apuntes para la Historia de Caldas de Estruch"; *J. M. Pellicer*, "Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro", págs. de la 90 a la 101; "Semanario de Mataró", núm. 37; Revista "El Excursionista", núm. 34, agost 1881; *Josep Brunet*, "Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana", any VIII, núm. 26; *Bosch Gimpera*, "Prehistòria Catalana" (Col·lecció Enciclopèdia Catalana); *Carreras Candí*, "Geografia de Catalunya", vol. I, "Descripció política-històrica-social"; *J. C. Serra Rafols*, "El Poblament Prehistòric de Catalunya"; "Forma Conventus Tarraconensis", Baetulo-Blanda.

Tracten del poblat: *Marià Ribes*, "Diari de Mataró", número extraordinari de 28 de juliol del 1932; *J. M. Pons Guri*, en la Revista "Oreig", any I, núm. 16, fa una recensió de l'anterior article de Marià Ribes.

[2] SITGES DE CAN FASSINA

Aquesta estació ibèrica és a l'horta coneguda vulgarment per Can Fassina, propietat del senyor Puiggròs; es troba situada a l'extrem NE. del terme d'Arenys de Mar, en el camí d'Arenys de Munt a Canet, entre el torrent de la Coma d'en Sala a O. i el de Vall de Maria a l'E., a distància aproximada d'1'5 klm. del litoral. En aquest indret abunden fragments ceràmics típicament ibèrics d'àmfores de totes mides, fetes al torn, de forma ovoide, amb la punta buida, boca plana i nanses properes; de vasos de pasta rogenca i fina de formes variades (fig. 5, núm. 2) i fragments de ceràmica de terra grisa, molt fina i ben cuita, amb formes que semblen influïdes o imitades de les helle-

nístiques. Hi ha, així mateix, troballes de trossos, alguns d'ells bastant complets als efectes de llur reconstrucció, de ceràmica grollera feta a mà, de tradió eneolítica, una part de la qual presenta ornamentació amb incisions fetes amb eina de punta rodona (fig. 5, núm. 1) i amb eina punxant. Hi havem trobat, també, un pes de teler de terra cuita, palets pintats de vermell i petxines taladrades, com en el poblat de la Torre dels Encantats. A la banda més a migjorn d'aquesta estació havem trobat fragments de la ceràmica hellenística campaniana de vernís negre, que tant abunda en les restes ibèriques del Maresme (fig. 5, núm. 3). Cal notar en les troballes fetes fins avui, una total absència de la ceràmica ibèrica pintada.

Les restes ceràmiques s'estenen amb poca intensitat des del promontori veí de l'altre costat de camí i augmenten en intensitat a mesura que hom s'acosta a les bandes E. i S. del terraplè i vinya de l'Horta Puiggròs.

Noteu que ni en el lloc ni en les seves immediacions s'han trobat altres restes que puguin fer creure l'existència de poblat o d'habitacions; les restes ceràmiques procedeixen de sitges destruïdes.

El senyor Salvador Puiggròs, propietari de la finca, em referí que pels volts de l'any 1912, en ocasió de construir-se la galeria i la quadra de sota de l'era de l'horta, calgué fer uns desmunts de terra, i s'hi trobaren algunes sitges contenint ceràmica i en especial gran nombre de pesos de terra cuita.

Cronològicament, cal fixar aquesta estació ibèrica dins de les mateixes dates que la de la Torre dels Encantats.

BIBLIOGRAFIA. — J. M. Pons Guri, "Una nova estació ibèrica al Maresme"; "Diari de Mataró", núm. 2918. El precedent article fou reproduït per "La Veu de Catalunya", el 19 d'abril del 1933.

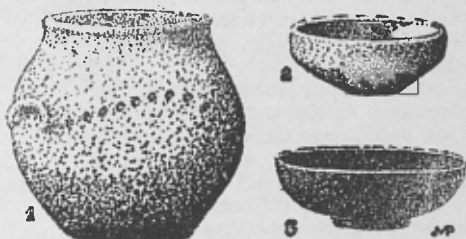

Fig. 5

[3 i 4] RESTES IBERIQUES INDETERMINADES

Són gairebé insignificants: Un fragment d'àmfora ibèrica corresponent a les de forma ovoïde, trobada (3) al camí que va d'Arenys de Mar i l'ermita del Remei, a lloc on es surt del "*camí fondo*" a les envistes del Santuari. Altres fragments de poca importància a la serralada (4), que separa la riera d'Arenys del rial del Bareu a les proximitats de l'Horta Vilaplana o Horta Nova, i algun altre petit i insignificant fragment a la part superior de l'Horta dels Caputxins en l'esmentada serralada.

J. M. PONS-GURI.

BIBLIOGRAFIA

La divisió territorial de Catalunya.

Publicació de la Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1937.

Bell llibre, certament. L'obra que per tants motius havia d'ésser eixuta, utilitària només, ha nascut, amb sorpresa de tots, altament atraient gràcies a la mà intel·ligent del nostre geògraf Pau Vila, que l'ha menada a terme.

Sota una suggestiva portada, que reproduceix el mapa-cartell que tant d'èxit assolí per tot el país, ara fa poc més d'un any, es contenen, a més de la reproducció dels Decrets del Departament d'Economia de 27 d'agost i 23 de desembre del 1936, que posaren en vigor la nova divisió territorial: una descripció de les característiques regionals de la nova divisió i un nomenclàtor dels Municipis per a conèixer a quina regió i a quina comarca pertany cadascun d'ells, i amb indicació del nombre d'habitants segons el Cens de població al 30 d'abril del 1936 elaborat pel Servei Central d'Estadística; una lluminosa ressenya de les divisions territorials de Catalunya, antigues i modernes (acompanyada d'abundants croquis cartogràfics), i la gènesi de la nova divisió territorial. Fora de text, una vuitantena de fotografies, magníficament escollides, que reproduïxen paisatges característics de les nostres comarques, avaloren especialment el llibre. I, finalment, els mapes, a escala de 1:500.000, de les nou regions establertes (denominades "vegüeries", posteriorment a la publicació del llibre), amb indicació de la superfície (calculada novament sobre el mapa de l'Institut Geogràfic i Estadístic), el nombre de municipis, el nombre d'habitants i la densitat de població de cada re-

gió i de cada comarca. Aquests mapes, molt útils, petits, però, d'una falta de suavitat d'algunes tintes. i és llàstima també que no representin les longituds de Greenwich. En conjunt, un llibre excel·lent, molt dens i interessant.

Quant a l'estructura de la nova divisió, ens proposem d'analitzar-la a part, amb l'exposició d'algunes consideracions que surten de l'abast d'una nota bibliogràfica.

ENRIC RIBAS i VIRGILI

BIBLIOTECA

VOLUMS INGRESSATS DARRERAMENT

PER COMPRA

AMADES, JOAN. — *Narracions Populars. Aua dels costums de Barcelona*. Barcelona, Gràf. Calmell. Vol. I. 1937.

BINIMELIS, JUAN. — *Nueva Historia de la Isla de Mallorca y de otras Islas a ella Adyacentes*. Palma, José Tous. Tom. I-V. 1927.

DOMÈNEC i MONTANER. — *Centcel·les. Baptisteri i Celle*. Memòria de primitiva Església-Metropolitana de Tarragona. Barcelona, Indústries del paper. 1931. 66 pàgs.

PER DONATIU

CARRERES VALLS, RICARD. — *El Llibre a Catalunya 1338-1590*. Barcelona, Altés, 1936. 191 pàgs. (de l'autor).

CARRERES VALLS, R. — *El llibre a Catalunya. Els primers temps de la impremta a Barcelona*. Barcelona (J. B. S. A.), 1936. 30 pàgs. (de l'autor).

PER CANVI

RUBIÓ ORS, JOAQUIM. — *Lo Gayter del Llobregat* (Poesies catalanes). Barcelona, X. Altés i Alabart. Vol. IV, 1839-1895.